

KNER IMRE (1890 — 1944)

Gyomán, a poros, alföldi faluban telepedett le a múlt század közepén egy vándorló könyvárus család leszármazottja, Kner Sámuel könyvkötő mester. Fia, Kner Izidor, aki szintén megtanulta apja mesterségét, mellékesen a könyvnyomtatást is elsajátította, s 1882-ben nyomdát alapított szülőfalujában, azon a helyen, „ahol — mint saját vallomásában mondja — ez a foglalkozás nemcsak hogy fellegős ábrándokra nem jogosított, de a megélhetés reményével sem kecsegtetett”. Az »Alapító«, ahogy őt nyomdász fia, Kner Imre nevezte, igen szegényes körülmények között kezdte el a munkát. Először a gyomai Wodianer árvaházban tett szert egy szobára, melyet néhány év múlva felcserélt szintén egyetlen helyiségből álló, azóta lebontott épületrésszel, „amelynek nagy szobája deszkafallal volt kétfelé választva; egyik fele szolgált az üzem helyiségéül, a másik fele az Alapító lakása volt”.

A századfordulón országos hírvé lett a nyomda, tizenkét embert foglalkoztatott már, s alkalmazottai között volt a kitűnő szakember Angenfeld M. Miksa is, Kner Imrének — apja mellett — első mestere.

Kner Imre igen korán, még gyermekfejjel kezdte meg a műhelyben a munkát, majd a lipcsei tanulóiévek után (1904-5) egészen fiatalon vette át Kner Izidortól a nyomda vezetését. Keze alatt virágzott fel a cég, s lett 150 munkást foglalkoztató üzemmé, de ugyanakkor szellemi műhelyé is, a magyar tipográfiai hagyományt felelevenítő és folytatni kívánó officinává.

Kner Imre első önálló munkái a jellegzetes századfordulós stílus, az ún. szecesszió jegyében születtek, de annak higgadtabb, mértéktartóbb, a tipográfia rendszertől a szelleméhez méltóbb és a szélsőségeket elkerülő irányát képviselték. A tízes években munkái még egyszerűbbekké, dísztelenebbekké váltak, elméleti munkássága, szakírói tevékenysége ekkor bontakozott ki. A világháború éveiben egyre tudatosabban kezdte foglalkozni a tradíció kérdésével. Felismerte, hogy Morrisék mozgalmá, bár felhívta a figyelmet a „mesterség”, a „művesség” tiszteletére, a tömegtermelés lebecsülése következtében zsákutcába jutott, a szecesszió és a múlt teljes tagadását hirdető más művészeti törekvések követése pedig nemzedékek által felhalmozott értékekről való lemondást jelent. A háború után — írja — „fájdalmasan kellett éreznünk egy folytonos, eleven, megszakíthatatlan tradíció hiányát... s kitűnt, hogy tegnap és holnap, múlt és jövő között nem lehet büntetlenül a kapcsolatot elszakítani”.

A kevesek számára hozzáférhető luxuskiadások helyett olcsóbb, szélesebb rétegek számára is elérhető igényes kiadványok megjelentetését érezte fontosnak. Ekkor kezdett kiadói tevékenységbe. Így született meg 1920. és 22. között a *Három csepke könyv*, válogatás régi magyar szövegekből, a tizenkét kötetes Kner Klasszikusok és a huszonnégy kötetes Monumenta Literarum a külföldi klasszikusok gondosan válogatott műveiből. E munkában segítőitársai Király György és Kozma Lajos voltak. „Feltétlenül szükség lenne arra, hogy a régi magyar irodalommal való kapcsolatot az olvasóközönség széles rétegeiben újra megteremtsük... Ez alkalmas volna többek között arra is, hogy a teljesen kiveszett minőségüket újra fejlessze... Azt hiszem tehát, hogy nagy fontosságú volna egy olyan gyűjteményes vállalat kiadása, amely a magyar klasszikusokat újra közel hozná az olvasóhoz...”

...nem luxuskiadásra gondolok, sem pedig olcsó tömegcikkre, hanem olyan nemes kiállítású könyvekre, amelyek már külsejükkel is kultúrát akarnak terjeszteni és a minőségüket fejleszteni...” — írta Kner Imre Király György irodalomtörténésznek, akit Balázs Béla tanácsára választott munkatársának a nagyszabású terv valóraaváltásához.

S Király válasza: „B. felszólításának annál is inkább örülök, mert régi vágyam és tervem teljesül...”

...Azt hiszem, hogy a mi közönségünk is elég érett már az ilyen irodalmi csemegékre... tudományos szempontból is valóságos szenzáció volna (ezt nyugodt lelkiismerettel mondhatom, mert saját kutatásaim is e téren mozognak) egy régi magyar mese- és novellagyűjtemény, melyben olyan fejezeteket tudnék főivenni

Bornemisszától, Szenczi Molnártól, Rozsnyaitól, Dugonicstól, melyek nemcsak hogy kiadatlanok eddig, de még tudományos irodalmunkban is ismeretlenek, amellet kultúrhistóriai szempontból a modern közönség érdeklődésére is nagymértékben számíthatnak.”

De nemcsak régi szövegek felfedezésével vagy újralfedezésével igyekeztek kapcsolódni a hagyományokhoz. Kozma Lajossal az Egyetemi Könyvtárban régi könyvek százait nézték át, hogy a formai hagyományt is feltámaszthassák. Ehhez jelentős segítséget nyújtott Kozmának a népművészettel való eleven kapcsolata is. Céljuk a szöveg és a tipográfiai stílus teljes egységének megteremtése volt, tehát az, hogy a könyv minden ízében a kultúra, a minőség hordozója legyen.

Sajnos, a háború utáni nehéz időkben a vállalkozás úgyszólván teljesen visszhang nélkül maradt. A nyomdának pedig sok-sok év kellett ahhoz, hogy kiheverje az óriási anyagi erőfeszítéseket. Hasonló nagyszabású program megvalósítására pedig az egyre súlyosbodó viszonyok között gondolni sem lehetett. De magas színvonalon előállított nyomdai termékei mindvégig az érték, a művészet megbecsülésére és szeretetére neveltek.

Kner Imre egész életében a magyar olvasóközönség és az irodalom kapcsolatát igyekezett szorosabbra vonni, és ebben a küzdelemben saját személye mindig háttérben maradt. Szenvedélyesen szerette hazáját, azt a hazát, mely őt soha nem fogadta be egészen, s amelyhez való ragaszkodása végül a halálát jelentette. Abban az időben, amikor még elkerülhette volna a közeledő tragédiát, így írt Buday Györgynek: „Feleségem is szegény, meg a gyerekek is, azon az állásponton vannak, amelyen én: nem tudunk és nem akarunk másutt élni... Azt, amit én Atyámmal építettem, nem lehet egyszerűen cserbenhagyni... Az egyetlen lehetséges dolog: csinálni addig, ameddig lehet, tűrni, ameddig lehet, s amikor már nem lehet, itt elpusztulni. Itt senki bennünket idegennek, beszivárgónak nem nevezhet. Másutt mindenütt igen.”

Ma, amikor a folyton változó művészeti törekvések és divatok versengve hirdetik teljes elszakadásukat a múlttól, ezeknek mintegy reakciójaként, reneszánszát éli szerte a világon a hagyományok feltámasztása, a népművészet és a nemzeti kultúra emlékeanyagainak gyűjtése, a törekvés értékeinek korunk művészetébe való beolvasztására. A szélsőségesen elszakadni kívánók és a hagyományt fetisizáló úttja egyaránt buktatókkal teli. A gyorsan változó jelenségek forgatagában eligazodni kívánóknak megbízható útravalót kínál Kner Imre megfontolt hagyományértelmezése: „A tradíció nem öncél előttünk. Nem akarunk belecsontosodni elért életformákba, nem akarunk a rohanva növe és gyorsan fejlődő élet elé gátakat emelni, hogy az elért eredményeket renyhén élvezők nyugodt emésztését biztosítva, a felfelé törő generációk előtt bástyázzuk el az utat. Mi a folytonosságot akarjuk. Azt akarjuk, hogy a múltban megszerzett erők ne vesszenek el, hanem szárnyat adjanak a mának újra és újra megállni olyan feladatok előtt, amelyeket már a múlt megoldott. Sok-sok generáció munkájának közös harcra való összefogását, a generációk szolidaritása érzésének felébresztését akarjuk.”

Irodalmunk és kultúrtörténetünk értékeit a ma számára is közvetlenebb közelbe hozó könyvnyomtató mester, Balázs Béla, Lesznai Anna, Lukács György, Fülep Lajos, Kozma Lajos, Radnóti Miklós, Kodály Zoltán, Móricz Zsigmond barátja és munkatársa, harminc évvel ezelőtt a fasizmus áldozata lett. Életműve, tanítása azonban nemzeti kultúránkat gazdagította. Mata János, a debreceni költő és grafikus barát a *Hármas kis tükör* oktató versét utánozva így mutatta be 1944-ben Gyomát:

*Békés Vármegyének vagyon sík határa,
Sebes s- gőz-vasúttal juthatsz ott Gyomára.
Hol is ha eddig hozott az vaspálya,
Typographiát látsz, melly világ tsudája,
Mellynek léte óta már nem olyan árva
Tótfalusi Miklós setét síri álma,
Mert itt vagyon immár és nem lett hiába
Magyar Officina Elzeviriana.*